

**MILAN HAMADA:****Kritické komentáre I. – IV.**

Levice: Koloman Kertész Bagala 2013, 204, 236, 276, 86 s.

Dielo literárneho vedca, kritika a historika kultúry Milana Hamadu netreba filozofickej obci osobitne predstavovať. Jeho práce *V hľadani významu a tvaru* (1966), *Od baroka ku klasicizmu* (1967) a *Básnická transcendencia* (1969) spolu s prácami vydanými po roku 1989 po nútenej verejnej odmlke, spôsobenej politickou cenzúrou, *Sizyfovský údel* a *Zrod novodobej slovenskej kultúry*, významným spôsobom obohatili slovenskú kultúru a ovplyvnili výskum slovenských intelektuálnych dejín. V predchádzajúcom období vyšiel výber z jeho rozsiahlej knižnej a publicistickej tvorby vo forme štvordielneho zväzku *Kritických komentárov*, ktorý je zaujímavou a podnetnou inšpiráciou našich úvah nad dielom Milana Hamadu.

Texty Milana Hamadu sú v rámci *Kritických komentárov* tematicky zadelené do štyroch samostatných knižiek. Súčasťou prvého zväzku sú autorove články tematizujúce vzťah kultúry a moci, ktoré spolu so štúdiami z oblasti filozofie dejín približujú autorov náhľad na hodnoty, s ktorými sa spája podstata liberálnej demokracie (napríklad osobná zodpovednosť alebo mravná autonómia). Všetky texty v tejto úvodnej knižke mapujú aj politickú publicistiku autora po roku 1989 a prinášajú komplexný obraz o spôsobe, akým sa autor vyrovnával s nekultúrnosťou držiteľov moci, resp. so silovým chápaním demokracie.

Druhý zväzok *Kritických komentárov* sa koncentruje najmä na sféru literatúry a literárnej kritiky. Pod zastrešujúcim názvom *O svetovosti našej literatúry* prináša prehľad najznámejších analytických štúdií Milana Hamadu venovaných textom a básňam slovenských spisovateľov. Autor v nich interpretuje diela vybraných spisovateľov a zároveň vo filozofických interpretáciách literárnych textov sprostredkúva čitateľovi svoj osobitý prístup k chápaniu literárnej kritiky. Jej fundament Hamada reflektuje ako neoddeliteľnú súčasť tvorby a prezentácie životných hodnôt, cez ktorú sprostredkúva význam filozofických aspektov literárnej kritiky.

Tretí zväzok *Kritických komentárov* obsahuje Hamadove recenzie a glosy. Zamýšľa sa v nich nad vybranými dielami slovenských a zahraničných autorov, vydanými najmä koncom deväťdesiatych rokov a v prvej dekáde nového milénia. V samostatnej kapitole tejto publikácie pod názvom *Z kritického myslenia* autor sprostredkúva svoj náhľad na práce Oskára Čepana, Ivy Mojžišovej, Jozefa Bžocha a ďalších intelektuálov, a to v zaujímavých kontextoch dobových myšlienkových polemík, ktoré formovali vývoj literárnej kritiky a filozofického myslenia na Slovensku. Posledná publikácia, zastrešujúca v rámci tejto edície priblíženie filozofických aspektov myslenia Milana Hamadu, nesie názov *Odpovede*. Ide o prítlačlivý výber z množstva rozhovorov Milana Hamadu, ktoré sa venujú témam hodnotových aspektov kultúry a formovania kultúrnosti, zmyslu kritického myslenia a literárnej kritiky, hodnoty osobnej autonómie, vnútornej slobody a občianskej odvahy. Odpovede a úvahy Milana Hamadu o existencializme, o prejavocho nihilizmu v tvorbe a myslení, o normalizácii či filozofii marxizmu a hodnotovom relativizme spolu s ďalšími zaujímavými témami dokresľujú výnimočný charakter, intelektuálny prehľad a odborný nadhľad tejto osobnosti slovenskej kultúry. Rozhovory prehľadne na základe dobových literárno-kritických polemík mapujú myslenie a hodnotové postoje Milana Hamadu, ktoré formuloval na základe polemík s Vladimírom Mináčom, Miroslavom Válkom,

Dominikom Tatarcom a ďalšími. Otázky vybraných rozhovorov pritom umožňujú aj mladším čitateľom, ktorí nepoznajú práce a životné osudy Milana Hamadu, pochopiť základné aspekty posolstva jeho diela a zmysel jeho osobných postojov k jednotlivým medzníkom našej modernej histórie, napríklad k rokom 1968 – 1969.

Z tvorby Milana Hamadu, siahajúcej od literárnej kritiky cez kultúrnu históriu až po politickú publicistiku a vyznačujúcej sa viditeľnou filozofickou zakotvenosťou, stručne charakterizujeme tú jej časť, ktorá vzhľadom na vývoj slovenskej spoločnosti má dodnes aktuálny význam.

Ide o tie texty Milana Hamadu, v ktorých sa ako mysliteľ snaží riešiť otázku permanentného napätia medzi autentickou, osobnou sférou slobody, sily ducha a jeho prejavov v oblasti kultúry a násilne homogenizujúcou politickou mocou. V jeho myslení sa tak stretávame s dôrazom na hodnotu morálnej a intelektuálnej integrity človeka, ktorý si svoj názor na význam kultúrneho pluralizmu, hodnoty mravnej autonómie a slobody dokáže obhájiť aj proti držiteľom štátnej moci. Z dnešného pohľadu zostáva jeho konanie v šesťdesiatych rokoch 20. storočia a počas nástupu normalizácie v Československu príkladom vzácneho občianskeho postoja. Už v tom čase, podobne ako aj po zmene režimu v r. 1989, dokázal svoje postoje formulovať verejne, s viditeľnou odbornou erudíciou a chápaním podstaty existenciálneho rozmeru slobody a zodpovednosti.

Zmyslom kultivácie myslenia je pre Hamadu slobodne konajúci a kriticky mysliaci jednotlivec, ktorý sa prejavuje osobnou autentickosťou a mravnou integritou. Vnútna sloboda človeka je podľa neho zároveň zdrojom harmónie medzi deklarovateľnými postojmi a praktickým konaním jednotlivca, ktorý kriticky reflektuje skutočnosť a vie diagnostikovať neľudskosť, nekultúrnosť a riziká totalizujúcich politických ideológií či nacionalistického populizmu. Hĺbka ľudského ducha a jeho metafyzický charakter je pritom pre Hamadu podstatným zdrojom slobody, sily a mravnej autonómie človeka. Pochopenie významnosti tohto vzťahu sa následne prejavuje v živote jednotlivca, ktorý je podľa vzoru platónskeho filozofa inšpirovaný aktívne vzdorovať prejavom nevzdelenosti, manipulácie, nihilizmu a nekultúrnosti. V tomto existenciálnom napätí sa zároveň stáva subjektom dejín každý jednotlivec, ktorý tak ako Milan Hamada v čase nástupu normalizácie odmietne mocenský ideologický diktát politickej elity smerujúci k redukcii jeho vlastnej existencie. Hľadanie zmyslu života, pravdy, krásy, dobra, solidarity je v prácach Milana Hamadu prítomné v opozícii proti utilitárnej akceptácii skutočnosti. Význam existenčnej a intelektuálnej otvorenosti, ktorú Hamada zdôrazňuje, spočíva v pochopení vzťahu medzi hodnotou individuálnej slobody a spoluzodpovednosťou za vývoj spoločnosti. Tento vzťah sa prejavuje napríklad v Hamadovej obhajobe Patočkovho konceptu „starostlivosti o dušu“ (Hamada 2012, 108-112). V jej rozvrhu sa človek neuzatvára do vlastného sveta známych argumentov, intelektuálneho pokoja ani sa neprispôsobuje spoločenskému tlaku s vidinou zisku osobných výhod. Kultivuje svojho ducha, premýšľa svoje stanoviská a neustále ich vystavuje kritike. Prehľadne tento antropologický a existenciálny rozmer myslenia Milana Hamadu dokumentujú aj staršie úvahy *Zodpovednosť plná úzkosti, Dejiny a existencia* alebo *Kríza charakteru* (Hamada 1994, 17-29).

Z autorovej politickej publicistiky, ktorú komplexne sprostredkováva prvý zväzok *Kritických komentárov*, možno vyvodiť, že v ponovembrových publicistických úvahách Milana Hamadu sa centrálnou témou stáva problém pasívnej existencie. Jej negatívne dôsledky demonštruje na situácii, keď si jednotlivci ani v demokratickej spoločnosti nemusia uvedomovať pravú hodnotu individuálnej slobody, ktorá je permanentne ohrozovaná cieľmi politicky aktívnych záujmových skupín.

Elitárstvo, ktoré sa prejavuje aj v dnešnej spoločenskej praxi, má podľa Hamadu v slovens-

kom kultúrnom a filozofickom vývoji hlbší duchovný základ. Jeho podstatou je historicky formovaná predstava o potrebe národnej a kultúrnej jednoty. V našom politickom a kultúrnom diskurze si tak podľa neho stále zachováva dominantnú pozíciu typ myslenia, pre ktoré je typický prílišný dôraz na jednotu názorov. Jeho vzor nachádza v národnoemancipačnom procese v 19. storočí, keď sa popri obhajobe záujmov národnej existencie zo strany slovenských národovotvorných elít začala zdôrazňovať názorová uniformita ako predpoklad politického úspechu.

Myslenie a životný príbeh Milana Hamadu je príkladom sokratovského poznania, že existujú hodnoty, pre ktoré sa oplatí verejne angažovať a strpieť aj nepravosť. Hamadovo dielo je zároveň prezentáciou pozitívneho príkladu morálnej integrity a občianskej odvahy. A keďže uznanie výnimočnosti a osobitosti kritického myslenia je v slovenských pomeroch pretrvávajúci „problém“ (na ktorý upozornil aj Milan Hamada, napríklad v štúdií *K filozofii dejín slovenskej národnej kultúry*) (Hamada 2012, 11-25), je dôležité, aby sa v našom kultúrnom, filozofickom a politickom diskurze proti monolitckej koncepcii kultúry, filozofie a politiky rozvíjali zásady ideovej plurality, kritického myslenia a názorovej tolerancie. Jeho snaha upriamiť pozornosť čitateľa na význam kultivácie vlastného myslenia bez nároku na vlastnenie pravdy („solidarita otrasených“), na riziká „falošnej hierarchie hodnôt“, je inšpirovaná množstvom ideových zdrojov od existencialistickej a fenomenologickej filozofie až po camusovskú revoltu proti deformujúcemu tlaku politickej a ekonomickej moci. Hamadove texty tak systematicky zdôrazňujú existenciálny rozmer filozofie, ktorý sa z dnešného vedeckého diskurzu občas vytráca. Aj z tohto dôvodu myšlienkovú hĺbku prác Milana Hamadu považujeme v súčasnosti za rovnako aktuálnu, ako bola v čase končiacich sa šesťdesiatych rokov minulého storočia. Pritom aj dnes môžeme v zhode s odkazom myslenia Milana Hamadu opäť konštatovať, že ak si budeme chcieť zachovať slobodu, musíme pochopiť, že je to hodnota, o ktorú treba neprestajne zápasíť podľa vzoru Sifyfa, ktorý „nepozná nepriateľstvo a nenávisť“ (Hamada 1994, 3).

## Literatúra

- HAMADA, M. (2012): *Kritické komentáre*. Prvý zväzok. Levice: KK Bagala.  
HAMADA, M. (2013a): *Kritické komentáre*. Druhý zväzok. Levice: KK Bagala.  
HAMADA, M. (2013b): *Kritické komentáre*. Tretí zväzok. Levice: KK Bagala.  
HAMADA, M. (2013c): *Kritické komentáre*. Štvrtý zväzok. *Odpovede*. Levice: KK Bagala.  
HAMADA, M. (1994): *Sifyfovský údel*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Marcel Martinkovič

---

Marcel Martinkovič  
Filozofický ústav SAV  
Klemensova 19  
813 64 Bratislava 1  
Slovenská republika  
e-mail: marcel.martinkovic@truni.sk